

Non hasten da Iparraldea?

Ez da hego edo iparririk nondik gabe. Eta nondik beti da zergatik.

Horixe dio Xabier Erkizia eta Maialen Lujanbiok atonduriko *Txori mugariak* ikuskizunak. Zuberoan hasi ziren egi-tasmorako soinuak eta edukiak biltzen eta Maulera bueltatu zuten ikuskizuna martxoaren lehenean.

Badirudi ez garela sekula aspertzen hemisferioak zalantzan jartze horrekin. Gainera, hemisferioak desplazatu direla esaten diguten sasoian. Azkenaldiko lurrikarek lurraren ardatza mugitzea ekarri omen dute, eta horrek ipar zein hego hemisferioak ere zalantzan jartzea ekar lezake.

Euskal Herrian lurraldeen arteko zubiak eraikitzeaz hitz egiten da, hemendik harako eta handik honako bideak gehiago zabaltzeko beharraz. Baina horrelako lurrikara bat behar genuke Iparraldeko kultur sorkuntzaz gehiago jakiteko. Ikas-terko eta bide batez horiekin gehiago gozatzeko, eta aldrebes.

«Nondik» beti denez zergatik, galdera asko sortzen zaizkio bati, Sarako Usopop festibalean, Mursego bezalako musikari polifonikoa entzutean lehen lerroko haurrei frantsesez berbetan. Edo amaierako agurretan «eskerrik asko honaino etortzeagatik Hegoaldeko lagunei» bezalako eskertzeak egin zituenean, kontzertu bukaeran. Adibidez, Donostian bizi den bati errazago zaiolako Sarara joatea Bilbora joatea baino, eta zer esanik ez, merkeago. Paris baino iparralderago egotearen sentsazioak sortzen zituen era horretako komentarioak entzuteak.

Frantses ikuspuntutik, Lapurdi, Nafarroa Beherea eta Zuberoa, kulturari dagokionean, ondarearen terminoetan ko-

katzen dira. Irekidura eskaseko lurraldeaz ari dira frantsesak. Baina hemisferioak kolokan jartze hori aspaldikoa da. Begira bestela: Uruguaiako Joaquín Torres García artistak *América invertida* koadro ezaguna margotu zuen 1943an, beraien iparra Hegoa dela aldarrikatzen zuena. Hala ere, munduan iparra eta hegoa, eta zein zeinen ugazaba, apopilo, ikasle, irakasle den korrelazioak modu ezberdinean erreproduzitu dira historian.

Munduko ekonomia handiak Hegoaldea husten du Iparraldea aberasteko. Kultura txikiak, gureak, Iparraldea behar du, husten ari den Iparraldea, Hegoaldea aberasteko (Maialen Lujanbio eta Xabier Erkizia, *Txori mugariak*).

Ia maila berean, Hegoaldean ere, beraren iparra hegoaldeak izan behar duelako ustea, zuzenean esan ez arren, konturatu barik errepikatzen den *mantra* bat izan daiteke. Segi dezatela kantuan eta dantzaz, trebeak baitira horretan, horixe da agian askok espero dutena Iparraldea deitzen dugun lurralde horretatik. Segi dezatela horretan, gorde dezatela gure tradizioa garai zaharretan legez, transmititu dezatela belaunaldiz belaunaldi, gero guk bertatik ikas ditzagun «pika eta ebats» pausoak, eta gu izan gaitezen hori berrituko duen hegoalde modernoa. Iparralde folkloriko bat behar dugu, beraz, gu moderno agertzeko, gure abangoardia justifikatzeko. Eta, agian, ez gara ohartzen berritasunean asko izan dezakegula ikasteko Iparraldetik ere.

Mugak

XVII. mendean ezarri zen muga. Estatuak ezarri zituzten muga politikoak, eta gure arteko banaketa ekarri zuen horrek. Horrez gain, lehen eta bigarren mundu gerrek eta Aljeriako gerrak frantses kontzientzia azkartu baino ez zuten egin, muga amildegi bihurtzeraino. Banaketa horrek tolesdura asko izan ditu, beraz, akordeoi baten gisan irekiz eta

itxiz joan direnak. Beste garai batean Iparraldera gerturazten ginen modernotasun bila, Europarekiko haize berrien bila, Euskal Kantagintza Modernoaren aitzindaritza handik zetorren... Egun, adibidez, inoizko mugarik hotzena bizi dugula esan daiteke. Mundu anglosaxoiaz berri gehiago dugu (edo okerrago dena, Ebrotik beherakoagoaz) Estatu frantsesean gertatzen denaz baino. Europaren garaian muga administratiboek gero eta garrantzi txikiagoa beharko luke tenean (90eko hamarkadan merkatu bakarra, hurrengo hamarkadan txanpon bakarra) gurean handitu baino ez dira egin mugok, baita mugakoak diren herrietan ere.

XIX. mendean abertzaletasunaren aitzindari izan zen Agosti Xaho zuberotar ahaztua mugen paradoxetan sar dezakegu; *Zazpi Uscal-Herrietako Uskualduner* izeneko gramatika eskaini nahi izan zion herri honi, eta aldi berean Gasteizera erbesteratua izan zen.

Nortasun kolektibo bat eraikitzeko bidean jarri nahi badugu, elkartze bat nahi badugu, elkar ezagutzatik hasi beharko dugu.

Euskal Herria Zuzenean festibala

Duela hemeretzi urte Euskal Herria Zuzenean izan genuen Euskal Herriko lehen rock festibala, egungo dimentsioetan ulertzen den gisako festibala, diot. Eta ez soilik Euskal Herrian, European ere gutxi ziren molde horretako festibalak orduan. Nazioarteko musika taldeek eta bertakoek batera osatzen dute programazioa, eta marketatik kanpo antolatzen den festibal bat izaten jarraitzen du egun. Promotore baten eskuetan utzi beharrean, auzolanean eta elkarlanean bizirauten duen festibala da EHZ.

Gaur egun, herri oso bat harilkatzea du helburu festibal honek. Hasiera batean Iparraldeko barnealdeko eta kostaldeko gazteen arteko harremanak sustatzea bazuen xede, egun, Iparraldea eta Hegoaldea ere batu nahi dituzte. Nafa-

rroa Beherean izan zuen sorrera, Zuberoatik ere igaro zen, eta Lapurdin izango dugu hemendik aurrera. Guda bihurtzen zaigun muga horrez gaindi mugitzen ari den festibal interesgarri bat.

Behar izaten dituzten zazpiehun boluntarioetatik, Hegoaldeko euskara elkarte batzuei aitortu behar zaie zubi-lanean egin duten lana, edo azken urteetan baita gazte mugimenduei ere.

«Herri hunek ditu: muga bat erdian, sei uniforme... normala ote? Hiru hizkuntza, baita gehiago ere, aberastu gaitezen pobretu gabe», zioen 2013ko ediziorako Willis Drummond taldeak sorturiko abestiak. Hegoaldeko kontzertuetan falta beharko ez zen abestia. Willis Drummondekoak izan daitezke azkenaldiko txori mugari adierazgarrienak, Hegoaldeko eszenan sartu direnak, muga guztien gainetik. Aipatu beharra dago Drummondarren lurreratzea Gasteizen izan zela 2007an, Hala Bedi irratiaaren gonbidapenari esker. Paradoxikoa den arren, Hegoaldeko epizentroaren periferian, askorentzat. Eta handik zabaldu da Hegoalde guztira dagoeneko *mainstream* bilakatu den taldea.

Zuberoa

Batzuek hogeita hamazortzi urte behar izan dituzte Zuberoa ezagutzeko. Euren bizitzetan Alemanian edo Madrilen denbora luzeko egonaldiak egin ostean etor daiteke Zuberoa ezagutzeko aukera, maskaraden aitzakian. Agian ez daki ezer Xamarren *Orhipean* liburuari buruz, badenik ere ez du jakingo horrelako libururik, lana erraztuko liokeen arren orrialde pareira irakurtzeak, maskaradak zer diren ezagutzeko. Berdin dio... Goizeko barrikaden bukaeran hartutako ardo goxoak bere amonak, txikitan, ematen zion ardo goxoarekin oroitze-ko balio izan badio, bada zerbait Zuberoako lurreratzean.

Baina Zuberoa ez da beti kantu eta dantza. *Xora* bezalako proposamen ausartak –Zuberoan auzolanean egindako

filmak– hurbildu gintuen Hebertik elkartera. Tradizioaren eta arte garaikidearen arteko nahaste bat Euskal Herriko gainerako herrialdeekin partekatzeke saioetan dabilta, duela hamar urtetik hona. Maulen dute gunea, tren geltoki zaharreko egoitzan dago beraien bulegoa; erakusketa, ikastaro zein ikuskizunak ere bertan antolatzen dira.

Hebertik elkarteren barruan kokatzen dugu Gotaine-Ira-barnen urtero egiten den Xiru festibala. Musika, antzerkia eta dantza diziplinak uztartzen ditu eta euskal kultura beste kulturekin eta diziplina askotariko arteekin harremanetan jartzeko asmoz antolatzen dute. Tradizioaren erakusleho bihurtzen ditugun dantza eta kantua baino harago joatearen eredu da Hebertiken lana eta kasu zehatz honetan Xiruren asmoa; bertako sorkuntzek tokiko osagaiak biltzen dituzten moduan, sorkuntza horiek beren baitan duten unibertsaltasuna ere eskaintzea edo azaltzea baitu xede. Eta festibal hau ez da atzo goizekoa, hau da, ez da aro modernoak ekarri digun berri behararen sukarrean jaio, 1990etik antolatzen baitute. Urdiñarben antolatzen den Musikaren Egünak ere, beste adibide bat aipatzearen, hogeita bost urte ditu dagoneko. Iparraldean gaztetatik uztartzen dituzte, naturalitate osoz, tradizioa eta modernitatea. Herri kulturaren osagaiei lepoa eman ordez, jaso, birmoldatu eta herriari itzultzeko duten abilezia handia da.

Manexen herrialdea

Lapurdi eta Nafarroa Beherea, horixe litzateke Manexen herrialdea zuberotarrentzat, Zuberoa ez den gainontzeko Iparraldeko herrialdeak, alegia. Manexen herrialdean, aurretik aipaturiko Usopop festibala bezalako proposamen duinak egiten dira. Bi mila eta bostehun biztanleko Sara herrian egiten den festibala dugu hori. Bada tradizio luzeagoa duen beste jaialdirik: Miarritzen adibidez, Bi Harriz Lau Xori jaialdia. Folkloretik eta topikoetatik ihesi, gazteak prota-

gonista dituen kultur ekimenak ezagutarazteko asmoarekin antolatzen da duela hemeretzi urtetik hona. Zinema, kontzertuak, zirkua, antzerkia eta dantza biltzen dituen jaialdia da. Baionatik Stéphane Garinek eta Joël Merahek osatzen duten 0 (zero ahoskatu) kolektiboa izan da aurtengo edizioan, baita *Biutz* zirku-antzerki ikuskizuna ere Donostia-Oreretako kideen eskutik. Iparralde, Hegoalde zein atzerriko artistek hartzen dute parte jaialdian.

Berrehun eta laurogeita hamar mila biztanle biltzen diren Ipar Euskal Herrian (Arabako biztanleria baino apur bat gutxiago) luze jarrai genezake egiten diren jaialdi guztiak aipatzen:

- Euskal Herriko zine eta dokumental ekoizpena aurkezteko, Hazparneko Zinegin festibala.
- Libertimendu eta Toberak, Amikuze, Irisarri, Itsasu eta Donibane Garazin.
- Euskal Bide Arteak euskal kulturaren inguruko festibala, Bidarten.
- Hartzaro festibala Uztaritzen.
- Errobiko Festibala Itsasun. Azken bi horiek hemezortzi urteko ibilbidea dute.

Festibalak edo topaketak direnez, ez dira batean eta bestean erreproduzitu eta errepikatzeko sortuak, euren kokagunea dute. Aipaturikoetan Hegoaldeko jendea entzule, ikusle edo kontsumitzaile soil izatea abiatze baten lehen urratsa litzateke. Ikuskizun hutsa izan daiteke, baina konpromiso sozial eta politiko batez egituratuz gero, sortzailen arteko fluxuak bideratu ditzake.

Bestetik, festibaletatik harago, artista eta kultur eragile asko daude, arte bisualekoak, dantzakoak, antzerkikoak, musika eta kantagintzakoak... Sortzen duten hori Ipar zein Hego eskaintzeko prestutasuna izan dezaketenak: Traversée dantza garaikideko elkarteak –Beñat Axiariren abestiekin atonduriko *Hiru zitroin lur hotzean* ikuskizunarekin– edo Elirale koreografia konpainia, adibide moduan. Antzerkian ere aintza da sorkuntza, Le Petit Théâtre de Pain, Hiru Puntu, Ki-

tzikazank/n Mattin Irigoienen eskutik edo Donibane Garaziko lizeo publikoko euskal antzerki tailerra Antton Lukuren eskutik. Kultur sorkuntzan, mugaz gaindiko elkar ukitze eta kontaktuez hitz egitean, merezi duten sona izaten ari dira adibidez Artedrama Laborategikoak, arte eszenikoen plataforma eredugarria sortu baitute, nortasun kolektibo bat. Beraz, non hasten da Iparraldea?

Kukai, OrekaTX, Amaren Alabak eta Kalakan elkartu diren ikuskizunak ere eredugarri izan daitezke zubi lan horretan, txori mugariak horiek ere. Edo hainbesteko sona izan ez duten kontaktuak, hip hop musikaren itzalean: nire harridurarako, 2006ko otsailean Ziburun M.A.K. taldeak Gas-teizko Indarrap taldeko Fat Fish gonbidatu moduan ohol-tzara igo zuenean bezala. Koordenatu berdinetan ote dugu kokatua Bidasoako muga, beraz?

Arrosan kokatua baina Internet bidez zabaltzen den Kernaldude herri telebistaren *Zazpi* kultur emanaldiak Euskal Herriko kultur dinamiken ikuspegi zabala ematen digu; bideo, arte plastiko, musika, literatura, antzerkia..., sorkuntza mota guztiei zabalik dago mugaz haraindi. Herria ulertzen, birsortzen eta eraldatzen laguntzen duen ekimen multzo horrek erreproduzio ideologiko eta sozialeko funtzioekin ere badihardu lanean.

Eta beste kulturetan moduan, sorkuntza indibidual zein kolektibo horien jarduera multzoa kapital sinboliko aberatsa izateaz gain, praxi beregainen kapital zehatza da sarritan, horiek guztiak zaindu, antolatu, lagundu eta ezagutarazi beharko lituzkete politika publiko zein kapital pribatuek, mugaz gaindiko gure lur-eremura sarrera emanaz. Ekoizpen lotu eta elkartu bat behar dugu. Beste herriek bezainbesteko transnacionalizazioa bizi dugu, baina, horrez gain, gureari barruko banaketa gehitu behar zaio. Argi geratu delakoan, inolaz ere ez ikuspegi folklorista batetik, hau da, balio eta eduki unibertsalez hustua.

Ipar Euskal Herriko hauteskundeen kariatara, *Berria* egunkarian irakurri ahal izan dut *zuzendariari gutunak* atalean,

Aitor Castañedaren honakoa. «Euskal Herria bi ipur-masail handiren arteko putza baino ez da frantsesentzat». Berdin Espainiarentzat, pentsatuko dugu Hegoaldekoak. Poztuko nintzateke Ipar edo Hego gabeko habia bakar eta bero bat izatearekin, nortasun kultural kolektibo bat izatearekin, besteentzat putza izan arren. Gutxienez iparraldea Tarnosen kokatuko genuke denok, aho batez. 🍷